

L'Ateneu La Flor de Maig: vestigis d'història

Al carrer de Doctor Trueta, 195, s'aixeca un de tants vestigis de la nostra història que podem trobar passejant pels carrers del Poblenou: un imponent edifici de dos pisos amb una gran balustrada darrere de la qual s'obren uns alts finestrals amb frons tons abarrocats. Es tracta de l'Ateneu Popular La Flor de Maig, que va celebrar el seu 25è aniversari l'any passat. L'Ateneu és una entitat amb un caràcter associatiu que li conereix un caliu admirable, atès que el món d'individualisme que avui ens envolta fa que la unió de la gent es converteixi en una iniciativa digna de prendre com a exemple.

Les característiques que defineixen un ateneu s'estableixen en un manifest públic en el qual queden implicades diverses entitats d'aquesta tipologia.¹ Seguint els seus criteris, un dels principis que guien l'esperit de l'ateneu és el fet de tenir un caràcter unitari, democràtic, pluralista i independent enfront de l'Administració, els partits polítics o qualsevol altra institució; una segona premissa que cal tenir en compte és que tracta d'enfocar les seves finalitats a potenciar un centre de convivència i comunicació dels veïns del barri (que poden realitzar activitats i emprar els serveis de difusió cultural) per tal de gaudir d'una formació permanent; en tercer lloc, l'ateneu promou la participació dels veïns en tasques i activitats que afavoreixin la creativitat dels participants i, a més a més, ha de treballar de manera activa en aquelles iniciatives que puguin contribuir a desenvolupar la vida comunitària i cultural del barri. Finalment, la voluntat de tot ateneu, segons aquest manifest, és ser una entitat oberta a tots els sectors del barri i gaudir d'una vida, uns ingressos i uns òrgans decisoris propis i

Primer curs d'oberta per la Cooperativa La Flor de Maig, al carrer Pellaires. Anys vint.

democràtics (i, per tant, amb socis). To tes aquestes característiques generals es poden incloure dins de les finalitats de l'Ateneu Popular La Flor de Maig, que és el que ara ens ocupa.

Aquesta entitat, nascuda el desembre del 1978, va sorgir com a resultat d'un corrent social i cultural de finals

del segle XIX i principis del XX. L'any 1975, gairebé acabat el règim franquista, l'Associació de Veïns del Poblenou va reivindicar davant de l'Ajuntament la recuperació dels locals del carrer de Wad-ras, amb l'objectiu de destinar-los al desenvolupament d'activitats socioculturals. Per aquesta

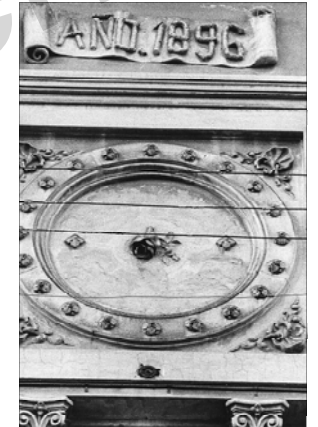

Façana de La Flor de Maig al carrer de Wad-Ras. Octubre del 1978.

època, la gent de classe obrera havia començat a reclamar quelcom que fins aquells moments els havia estat negat: l'existència d'un món cultural que permetés l'agrupació per tal d'engegar projectes socials, de lleure i d'esbargiment. La nova entitat va aparèixer dins d'aquest cúmul de circumstàncies, va

donar espai als nous desitges i es va convertir en un espai d'activitat frenètica, amb una gran participació, que feia retornar aquell "esperit d'ateneu" de principis de segle.

Va ser l'alcalde Josep Maria Socas i Humbert qui el va inaugurar. D'aquesta manera, es recuperava un edi-

Detall de la façana amb l'any de construcció.

fici històric del Poblenou per a les diferents associacions i entitats del barri.

Durant els anys que té d'existència ha acollit un gran nombre d'entitats i serveis. Segons els primers estatuts del centre, els grups i les entitats del barri que van tenir en un principi la seva seu social a l'Ateneu van ser l'Arxiu Històric, el Grup de Cultura de l'Associació de Veïns, la Penya Ciclista, el Club Esportiu Canaletes, el Club de Futbol Rayo, la revista *Quatre Cantons* i el Grup de Teatre Roba Estesa. Després d'aquestes entitats, han passat per l'Ateneu altres entitats fins a arribar als nostres dies, en què es mantenen cinc grups estables i consolidats, molts dels quals es van formar fa més d'una dècada: la Colla Excursionista La Senyera, la Colla Sardanista Roure, el Tenis de Taula Ateneu i dos grups musicals (Bauma i Walla Belako). En tot

Reivindicació de La Flor de Maig com a ateneu popular. Rambla del Poblenou. Any 1977.

a aquest temps, a més de les diverses activitats realitzades pels grups integrants del centre, s'han portat a terme activitats addicionals promogudes per l'Ateneu per si mateix. Però la vida de l'Ateneu no ha estat sempre fèrtil i afortunada. L'any 1999, després de patir la davallada de socis i entitats produïda amb la inauguració del Centre Cívic Can Felipa, l'Ajuntament va arribar a pensar a dausurar l'indret que havia caigut en l'oblit i havia estat

apartat de la vida associativa del barri. Malgrat tot, la lluita per renèixer i situar-se novament com a referent va donar fruit i, actualment, s'ha establert com un dels enclavaments de l'àmbit cultural, associatiu i participatiu del barri i té el suport d'altres entitats del barri.

Actualment, l'Ateneu continua obrint el seu espai per a la realització d'activitats diverses (ioga, macramé, cursos d'escacs, etc.) i potencia una

altra sèrie d'actes com ara l'organització, la participació i la col·laboració en les Festes de Maig, la realització d'activitats i espectacles durant la Festa Major i l'organització d'un concert de Nadal cada any.

Antecedents històrics: fundació de la cooperativa La Flor de Maig

Els antecedents històrics de l'Ateneu els trobem en la cooperativa La Flor de Maig, nascuda al Poblenou el 10 de novembre de 1890 a partir del capital inicial aplegat per setze obrers, cadascun dels quals aportà 25 pessetes que permeteren les primeres compres: "un banco de madera, un litro de petróleo, un quinqué, un bocoy, un embudo, seis vasos de cristal, un juego de medidas hasta el litro y una partida de vino común".² Aviat, no obstant això, es va establir com la cooperativa més important del Poblenou i una de les quatre més importants de Catalunya.

La seva història es pot dividir en dos períodes: una primera etapa, que comprèn des de la fundació fins a la Guerra Civil, caracteritzada pel creixement i l'expansió econòmica; i una segona, que va des de l'any 1939 fins als anys cinquanta, marcada per la decadència i la dificultat de sobreviure en la postguerra, ja que aquest tipus d'institucions estaven lligades políticament i ideològicament a plantejaments d'esquerres.

Cinc anys després de la creació, la cooperativa establí al carrer de la Llacuna número 5 el primer local. L'edifici històric, seu actual de l'Ateneu Popular La Flor de Maig va ser adquirit posteriorment, l'any 1894, per 16.481 pessetes i no va ser fins al 1896 que es va fer el trasllat.

L'acció cultural i social de la cooperativa

Troblem en la cooperativa no tan sols els antecedents històrics, sinó també alguns trets ideològics de l'Ateneu. Tot i que la cooperativa es caracteritzava per molts altres elements, no sols socials, sinó també econòmics i polítics, va ser aquí on es va gestar el caire associatiu que avui encara conserva l'Ateneu, i és aquí on també va néixer el caràcter social i cultural de les activitats que es duen a terme actualment.

La Flor de Maig va ser, com assenyala Maria I. Merino, una de les cooperatives més dinàmiques pel que fa a l'acció cultural. L'any 1894 es creà una biblioteca que, només dos anys després, va arribar a disposar d'un local estable i que va arribar a tenir un total de dos mil volums l'any 1924. Uns quants anys més tard es va emprendre una nova iniciativa relacionada amb la lectura: l'organització d'una biblioteca mòbil per difondre la cultura i possibilitar que arribés també als obrers. Un altre tret destacable de l'acció cultural de l'entitat és l'edició d'un butlletí de setze pàgines, que es va repartir gratuïtament entre els socis des de l'any 1922 fins al 1924. A partir d'aquest any es deixà de difondre per dedicar els esforços a una col·laboració més potent amb el butlletí de la Federació Regional de Cooperatives.

Cap a l'any 1923, la cooperativa va posar en marxa una sèrie d'escoles nocturnes per a adults que, tal com es desprèn de la memòria de la cooperativa, no van tenir l'èxit esperat. No obstant això, l'any 1928 es reprèn la iniciativa i es posa en marxa un fons col·lectiu amb l'objectiu de tornar a fer classes nocturnes, que es van tornar a suspendre més endavant sense saber-ne les causes exactes.

Excursió amb autobús de l'Ateneu popular La Flor de Maig. Any 1980.

A més de les classes establertes per a adults, l'entitat també organitzava activitats per als fills dels afiliats, que s'educaven dins de l'esperit cooperativista, tal com exemplifiquen cursos i el tipus d'exàmens als quals se'ls sotmetia.

Ens hem detingut en alguns elements de l'acció cultural que tenia lloc en la cooperativa, però cal assenyalar que l'acció social que es portava a terme gaudia d'una importància equiparable.

Dins d'aquesta línia de caràcter social trobem la creació, l'any 1904, de la Institució per a l'Auxili a la Vellesa i Impossibilitats per al Treball, que va socórrer diversos dels seus socis invàlids mitjançant una ajuda econòmica que consistia en 30 pessetes anuals. Aquesta institució proporcionava també a les vídues una mena d'assegurança de 500 pessetes per la defunció dels seus marits.

El creixement continu de la cooperativa féu que s'assolís un nou obje-

tiu: la creació d'una institució dedicada a la protecció de la maternitat i la infància a la qual s'assignaria per acord el 5 % de l'excident de recaptació per tal d'ajudar aquelles dones que, per diverses circumstàncies, ja fos per quedar-se vídues o per tenir bessonada, patien problemes econòmics per a la criança dels seus nadons.

L'any 1926, la societat va acordar la creació de la Clínica de la Salut, amb la finalitat "de amparar, en la mesura que les possibilitades de la societat se lo permetan, a los niños de ambos sexos que por su naturaleza enfermiza lo requieran el régimen de vida al aire libre, estableciendo para ello en la Granja de Sardañola las instituciones que respondan a aquél fin".³

El 1927 es va iniciar l'activitat de la mutualitat i moltes famílies es beneficiaren dels serveis assistencials que oferia la Quinta de Salud La Alianza.

Creixement i annexions de la cooperativa

El bon funcionament de les seves activitats van dur la cooperativa a estendre la seva influència a diferents sucursals. El fet més important del creixement de la cooperativa va tenir lloc l'any 1908, quan, després de la inauguració de la seu central, la societat comprà uns terrenys que en poc temps esdevingueren la granja de Cerdanyola i, d'aquesta manera, va assolir el segon grau de cooperativisme, és a dir, el de producció pròpia. Es tractava d'una granja que permetia a La Flor de Maig disposar de queviures frescos d'una manera econòmica, a més de resultar un lloc ideal per a l'esbarjo i les cures de repòs dels afiliats.

Després de la granja, la primera sucursal, que va comprar La Flor de Maig el 1910, estava emplaçada al Poblenou, concretament al carrer de Bac de Roda. Van ser la segona i la tercera sucursals les que van estar ubicades fora del barri, exactament a la carretera Casa Antúnez i al carrer de Galileu, respectivament.

Per la seva banda, la sucursal número 4 es va situar al carrer de la Munyanta, 62-64, on anteriorment hi havia la cooperativa La Obrera Martinense, que es va fusionar amb la societat. Posteriorment, La Flor de Maig va absorbir una altra cooperativa, El Nuevo Siglo, la seu de la qual va constituir la sucursal número 5. L'any 1918 es produí la fusió amb La Hormiga Obrera, de Sants, que aportà els seus terrenys per establir-hi la sisena sucursal.

De les set sucursals que tenia La Flor de Maig en aquell moment, només la cinquena no era de propietat. Així doncs, el 31 de desembre de 1923, el patrimoni de la societat, format per la central, una granja i el mobiliari

de 759.030,5 pessetes, amb la qual cosa es convertia en una de les cooperatives catalanes més importants.

Però els seus moviments no van aturar-se en aquest punt, de manera que l'any 1924 es va fusionar amb La Constança Sagrerenca, la qual aporta l'edifici del carrer de Martí Molins número 10, i, només dos anys més tard, la sucursal número 5, que com ja hem comentat anteriorment no era de propietat, va passar a ser-ho i es va establir en el número 92 del carrer de Pere IV. El patrimoni de la cooperativa va augmentar en cara més l'any 1928, quan s'hi van afegir el solar i l'immooble de la societat El Jardí del Poblenou.

A l'inici de la Guerra Civil, la cooperativa tenia set sucursals, la central i una finca a Cerdanyola; tanmateix, l'any 1940 va començar el seu declivi, que culminà amb la seva desaparició als anys cinquanta.

L'etapa de decadència i desaparició de la cooperativa

Tal com ja hem assenyalat, l'etapa de decadència de la cooperativa La Flor de Maig va començar amb l'acabament de la Guerra Civil i culminà amb la desaparició de la cooperativa els anys cinquanta.

Abans i durant la Guerra Civil, la cooperativa continuava tenint el desig d'expansió. Tanmateix, aquest desig no va ser prou meditat i es produí una pèrdua de control: la granja es va quedar sense arrendador, quan el que hi havia va ser expulsat per impagament el 1935, la qual cosa va produir nombrosos maldecaps a l'administració de la cooperativa. A més a més, la gestió comercial s'havia tornat negativa i, d'aquesta manera, es van agreujar els problemes de la societat.

El mateix any es va procedir a un canvi de junta, i Jaume Anglès va deixar de ser president. El nou president va anunciar el mateix any del seu nomenament la venda de la granja de Cerdanyola a *La Vanguardia* per tal de suavitzar la situació econòmica en què es trobava immersa la cooperativa.

L'any 1936 es creà la Unió de Cooperadors de Barcelona, formada per 45 cooperatives, i que tan sols tres anys després es va veure obligada a dissoldre's, un fet que encara perjudicà més la societat.

En aquestes circumstàncies, La Flor de Maig tractà de trobar noves entitats amb la intenció de tornar a formar una unió de característiques similars a la del 1936 i va aconseguir formar un conjunt de 18 punts de venda. Malgrat els esforços duts a terme, l'any 1943 el volum de vendes suposava una pèrdua massa estrep i tosa per continuar endavant.

L'any 1944 fou elegit un nou president, Evarist Salat. Aquesta època no va remuntar els problemes dels últims temps de la cooperativa: l'administrador fou destituït per diferents fraus que van ser comesos amb la complicitat del president. Es produí llavors una situació molt crítica, en la qual les pèrdues han augmentat encara molt més. Donada aquesta situació, el president va ser expulsat i va haver d'intervenir-hi la Unió Territorial de Cooperatives (UTECCO).

A partir d'aquest moment, la davallada ja no es va aturar i la gent es va anar sumint cada cop més en el desànim. Els deutes no paraven de créixer i el final com més va era més proper. Crispin Martínez, últim president de l'entitat, digué: "La Flor de Maig sabrà morir dignament." I així va ser: la cooperativa, després d'un procés de dis-

Lista de los socios fundadores que componen la Cooperativa
La Flor de Mayo.

		Pecas
Jaime	Dualde	25
Jaime	Jordos	25
Tomas	Jofre	25
Jaime	Seixelló	25
Pedro	Puigibert	25
Tomas	Arana	25
Pedro	Pasto	25
Tuan	Balet	25
Andrés	Ala	25
Joaquin	Jofre	25
José	Borch	25
Pedro	Novira	25
Jaime	Anglès	25
Salvador	Boiras	25
Ramon	Bonet	25
Pedro	Vidal	25
Suma Total		400 Pecas

Nota: quedan afuera de la Sociedad diez y seis pecas del socio José Gibert del Gallinà.

Martin de Povernals 9 de Noviembre año 1890

Lista de fundadors de la cooperativa La Flor de Maig, 9 de novembre de 1890.

solució que va produir una pèrdua progressiva del patrimoni, va arribar al seu final el 1950.

Actualment, al mateix emplaçament de la central, l'Ateneu Popular s'erigeix com a commemoració del que un dia va ser la cooperativa La Flor de Maig, una de les més importants de Catalunya.

ELENA DE LA CRUZ ASTASIO
amb la col·laboració d'Alba Valenciano

NOTES

1. Manifest públic dels ateneus La Flor de Maig, La Farinera, Ateneu del Clot i l'Ateneu Enciclopèdic Sempre Avant.
2. Cooperativa Flor de Maig, *Memoria de la sociedad de ahorro y consumo La Flor de Mayo*. Barcelona, 1923.
3. Cit. a Maria I. Merino, *Itària. Papers de l'Arxiu Històric del Poblenou*, 1, 1996.

BIBLIOGRAFIA

- Ateneu La Flor de Maig, dossier del 25è aniversari, 2004-06-09.
- AULEDA, R., "La Flor de Maig Cooperativa de Consum". A: *Cooperació catalana*, 1985.
- Cooperativa Flor de Mayo, *Sociedad Cooperativa obrera de ahorro y consumo La Flor de Mayo*. Memoria, SE. Barcelona, 1923.
- Documents de l'Ateneu Popular La Flor de Maig, 1975-1990.
- MERINO I BARRAGAN, M., "La Flor de Maig en el seu centenari", *Itària. Papers de l'Arxiu històric del Poblenou*, 1, Barcelona, 1996, p. 48-57.
- Sociedad de ahorro y consumo La Flor de Mayo, *Reglamento interior*. Barcelona, 1922.